

Prezidento skandalo postscriptum

Galima prognozuoti, kad šie metai yra paskutiniai, kai pavojus racionaliai demokratijai Lietuvoje lieka realus.

Eduardas Vilkas - akademikas, Ekonomikos instituto direktorius.

Rašant šį komentarą Prezidento apkaltos procesas dar nebuvo baigtas, bet skaitantieji, tikiuosi, jo pabaigą jau žinos: viena iš dviejų trokštamų tiesų nugalėjo. Nėra to blogo, kas neišeitų kam nors į gera. Nesiimu svarstyti, kokios teorinės ir praktinės išvados išplaukia iš šio Lietuvai skausmingo proceso, apie tai specialistai parašys ne vieną mokslinę studiją. Pats atvejis dėl savo unikalumo neabejotinai atsidurs konstitucinės teisės ir politologijos vadovėliuose. Čia pateiksiu dvi pastabas, kurios nesiremia konkrečia apkaltos proceso medžiaga, todėl yra bendresnės ir tinka svarstant daugelį demokratijos ir racionalumo krizių. Demokratinė ir laisva šalis, garantuojanti žmonėms asmenines, politines ir ekonomines laisves, pati nėra apsaugota nuo neprotingų sprendimų. Demokratija yra galimybė patiems išsirinkti savo atstovus ir vadovus, tačiau šie iš tikrųjų gali būti ne tokie, kokius žmonės manė renką. Demokratija yra universalus gėris, tačiau, kaip rodo daugybė istorijos pavyzdžių, ji kartu yra tam tikra prabanga. Šalis gali džiaugtis demokratija tik tada, kai tenkinamos svarbiausios jos piliečių reikmės, ypač ekonominis saugumas. Tuščiu pilvu sunku galvoti apie demokratiją. Sunku patikėti, kad ne itin sotūs pensininkai kariautų dėl demokratijos ar teisingumo. Daugelis net etninių ar religinių konfliktų pasaulyje iš tikrųjų yra kova dėl ekonominių interesų, resursų ir turto. Gerai politikai realizuoti nėra kito būdo - tik gera ekonomika. Esant gerai ekonomikai, šalis turi daug geresnius šansus demokratijai įtvirtinti, nes demokratijos racionalumą lemia ne tik teisingi ir sąžiningi rinkimai, bet ir pilnas skrandis. Kadangi ir iki geros ekonomikos, ir iki sąžiningų rinkimų kelias tolimas ir vargingas, tai ir sukurti stabilią, klestinčią, demokratine valstybe neįmanoma staigiai ir be vargo. Vakarų šalinis tam prireikė šimtmečių. Bet ir pasiekta gerovė nėra kelio pabaiga. Kaip pastebėjo amerikiečių poetas Archibaldas MacLeishas, demokratija niekada nėra užbaigtas dalykas, demokratija yra kažkas, ką šalis turi visą laiką daryti. Ir svarbiausia - šalis turi pasiekti, kad stabilūs, klestinčiai ir demokratinė ateitis būtų nekvestionuojamas jos piliečių ekonominis interesas. Skurdas yra tik viena medalio pusė. Ji yra aplinkybė, kuri padeda realizuoti nesąžiningiems rinkimams. Šie yra antroji medalio pusė. Vargo prispaustą žmogų nesunku suvilioti pažadais, nes staigiai pagerėsią gyvenimo perspektyva jam gyvybiškai svarbi, kita vertus, jis turi mažai galimybių įsitikinti, ar pažadus įmanoma tesėti. Tikėti ar netikėti pažadais, apskritai tikėti ar netikėti kuo nors? Ekonomistai turi stebėtinais paprastą atsakymą į šį klausimą: tikėti, jei nauda iš tikėjimo nusveria galimus nuostolius arba sąnaudas. Kitaip tariant, tikrinti, ar teiginys yra teisingas, kainuos brangiau negu galimi nuostoliai dėl to, kad patikėjai. Bandytas tikrinti, ar viskas, ką sužinojai, yra tiesa, baigtusi tragiškai, nes atimtą visą gyvenimo laiką. Todėl visi mes faktus tikriname retai, o tikime ar netikime pagal nuojautą, išsilavinimą ir t.t. Tikriausiai kiekvienas žmogus dėl ko nors klysta, ypač jei klaidingas tikėjimas neturi jam rimtų pasekmių ir jis gali dėl jo nesukti sau gaivos. Tačiau jei tai pasidaro svarbu, žmogus gali nedvejodamas pakeisti nuomone (ir partiją). Priimdami sprendimus šiame neapibrėžtame pasaulyje, mes remiamės arba savo patirtimi, arba tuo, ką matome nutinkant kitiems. Bet ne visada lemia toks racionalumas, klaidinga masių nuomonė gali susiformuoti dėl "informacinės kaskados. "Kažkas pasakė, kad "bus tvarka", kitas tuo patikėjo, perdavė dar kitam ir, žiūrėk, jau visa goveda šaukia "bus tvarka!", o keliasdešimt tūkstančių pritaria minčiai, kad niekam mums to Italijos prezidento ir nereikėjo. Galima prognozuoti, kad šie metai yra paskutiniai, kai pavojus racionaliai demokratijai Lietuvoje lieka realus. Po ketverių metų ekonomika pakenčiamą gyvenimą pajėgs užtikrinti beveik visiems, o politinio proceso patobulinimai sumažins galimybes politinei demagogijai reikštis per rinkimus. Gal ir avantiūristų politikoje sumažės. Labiausiai norisi tikėti, kad tauta pasimokys iš prezidentinio skandalo.

2004 04 08

Veidas

Kuo Rolandas Paksas skiriasi nuo Davido Beckhamo

Algimantas Šindeikis

Paskutinės Rolando Pakso prakalbos primena Kristaus kančios kelius aprašančią Bibliją. Tikėjimas išsigelbėjimo viltimi nepalieka nei R.Pakso, nei jo prakalbų rašytojų. Dalinis kaltės pripažinimas ir atsiprašymas dėl savo akibrokštų su malūnsparnių remontininku yra naujas vėjas, kuris išstūmė iš eksprezidento pasisakymų sąmokslų teoriją. Bet jau vėlu. Jei R.Paksas būtų sugebėjęs pripažinti savo klaidas anksčiau ir bandęs jas ištaisyti, apkaltos tikrai nebūtų buvę. Kas drįstų kovoti su žmonių išrinktu prezidentu, kuris mato savo ir savo bendražygių klaidas ir jas ryžtingai bando ištaisyti. Bet lengva pergalė ir įsipareigojimai pinigų maišui apsuko galvas ne tik patarėjams, bet ir pačiam prezidentui, įtikėjusiam dieviškąja savo misija. Svaigstančia galva atgailauti ir tobulėti yra sunku. Po du kartus atsistatydinęs iš Vilniaus miesto mero ir šalies Vyriausybės vadovo posto R.Paksas iš prezidento posto atsistatydinti atsisakė. Matyt, būdamas toks religingas ir prietaringas bijo trečio karto, kuris gali būti lemtingas. Lemtingas nušluojant R.Pakso tolesnę politinę karjerą. Šį kartą R.Paksui, matyt, geriau būti sudorotam „korumpuoto“ elito ir bandyti atgimti dar syk; gelbėti Lietuvos. Jau pats laikas būtų parduoti Holivudui scenarijų apie Lietuvos gelbėtoją. Būtų galima jį perkurti apie pasaulio gelbėjimą ir kurti naują seriją apie Džeimsą Bondą. Matyt, ypač pavyktų aviacinės scenos su lėktuvais, malūnsparniais ir parašiutais. Galbūt net pats R.Paksas galėtų suvaidinti pagrindinį vaidmenį. Pasaulio gelbėtojui būtinas išorinis ramumas ir seksuali šypsena. To R.Paksas tikrai nestokoja. Moteris tikrai pavergtą. Kuo vis dėlto jis skiriasi nuo taip pat rinkodarinių technologijų sukurtos šoumeno futbolininko Davido Beckhamo? Garsus britų futbolininkas yra ne tik milijonus iš savo viešojo įvaizdžio uždirbanti šou žvaigždė, bet ir labai talentingas sportininkas. Jis savo talentingu ir sąžiningu žaidimu per kiekvienas rungtynes kaskart iš naujo užkariauja dešimčių milijonų žiūrovų simpatijas. O R.Paksas politikoje neturi jokio talento ir tėra primityvus savo taip pat netalelingų ir vidutinių sugebėjimų patarėjų sukurtas produktas. Ciniškos vidutinybės gali laikinai nugalėti, bet ta pergalė jiems tėra tik laikina sėkmė. Jos laurai nukrinta susidūrus su pirmomis nesėkmėmis. Ar mylėtų pasaulio futbolo sirgaliai D.Beckhamą, jei matytų, kad jis aikštėje pradeda branginti savo milijonus kainuojančias kojas ar nebėra toks veržlus, siekdamas nugalėti savo varžovus. Vien tik pasklidus gandeliui apie šio futbolininko neištikimybę savo žmonai laito jo rinkos vertė. Reklamos užsakovai sušlubavus sporto žvaigždės sukurtam įvaizdžiui nebenori mokėti tiek, kiek mokėjo anksčiau. Įvaizdis nors kiek turi atitikti realybę. To reikalauja D.Beckhamo sirgaliai. Kiek prezidento-Lietuvos gelbėtojo R.Pakso įvaizdis atitiko patį R.Paksą, po Konstitucinio Teismo išvadų turėjo tapti aiškiau. Kovoti su banditais, sukčiais ir korumpuotu elitu pažadėjęs politikas taip energingai ir greitai šoko ieškoti sau skanesnio kąsnio ir lengvesnio gyvenimo, kad apkaltai susikūrė net tris šiurkščius Konstitucijos pažeidimus. Tiek įvaizdžio kūrėjai, tiek rėmėjai pasirinko per prastą žaliavą. Ir projektas bankrutavo. Investuotojas prarado pinigus, o įvaizdžio kūrėjai - savo reputaciją. Kas dabar tikės jų naujais produktais, kai paaiškėjo, jog ankstesnis jų išsiūlytas muilas viso labo tebuvo molio gabalas. Vis dar abejojanti R.Pakso kalte visuomenės dalis vargu ar gali būti kuo įtikinta. Pyktis ir asmeninės nesėkmės temdo protą ir akis. Vietoj regėjimo jie renkasi tikėjimą. Jie jau vėl turi kuo tikėti. Šventa vieta tuščia nebūna. Ateina dar vienas tvarkos darytojas ir Lietuvos gelbėtojas. Jam šiek tiek lengviau. Įvaizdžio kūrėjus jis samdosi už savo pinigus. Bet vargu ar tai reiškia, kad jis turi mažiau įsipareigojimų ir tauresnių troškimų nei ankstesnysis gelbėtojas.

2004 04 08

Veidas

Apkalta Seime: per plauką nuo tragedijos

Juodosios technologijos buvo išbandytos parlamente.

Rimantas Varnauskas

Praėjusį antradienį pagaliau buvo ištarti žodžiai, kurių ne vienas laukė ištisus penkis mėnesius. „Nuo 2004 metų balandžio 6 dienos Seimo sprendimu Rolandas Paksas pašalintas iš Prezidento posto“, - paskelbė apkaltos posėdžiui Seime pirmininkavęs Aukščiausiojo Teismo pirmininkas Vytautas Greičius. Nors nugalėtojai neteisiami, bet apkaltos rengėjai galbūt tik po balsavimo rezultatų paskelbimo praregėjo, su kokia klastinga ir organizuota, nesirenkančia priemonių jėga jie buvo susikibę. Už pirmąjį kaltinimą, kad R.Paksas - neteisėtai kaip atlygį suteikė Lietuvos pilietybę Jurijui Borisovui, pripažindami, kad už tai R.Paksas turi būti nušalintas iš pareigų, balsavo 86 Seimo nariai, „prieš“ balsavo 17. Buvo išduota 115 balsavimo biuletenių, iš jų urnoje buvo rasta 114. Iš jų galiojantys - 103, negaliojančių - 11 biuletenių. Už antrąjį kaltinimą, jog R.Paksas sąmoningai leido suprasti J.Borisovui, kad dėl jo teisėsaugos institucijos atlieka tyrimą ir vykdo jo pokalbių telefonu kontrolę, pripažindami, kad už tai R.Paksas turi būti pašalintas iš pareigų, balsavo 86 Seimo nariai, „prieš“ balsavo 18. Buvo išduota 115 biuletenių, rasta 114, iš jų galiojančių - 104, negaliojančių - 10. Už trečiąjį kaltinimą, kad R.Paksas, siekdamas įgyvendinti jam artimų privačių asmenų turtinius interesus, naudodamasis savo statusu, davė nurodymus savo patarėjui Visvaldui Račkauskui paveikti bei pats darė įtaką „Žemaitijos kelių“ vadovų ir akcininkų sprendimams dėl akcijų perleidimo sau artimiems asmenims, pripažindami, kad ir už tai R.Paksas turi būti pašalintas iš pareigų, balsavo 89 Seimo nariai, „prieš“ balsavo 14. Buvo išduota 115 biuletenių, urnoje rasta taip 115, iš jų galiojantys - 103 biuleteniai, negaliojančių - 12. Išvada: labai nedaug trūko, kad Seime nebūtų buvę surinkti apkaltai reikalingi 85 parlamentarų balsai. Kol apkaltos rengėjai viešai triuškinio paksizmo pozicijas ir džiaugėsi neva praregėjusiais buvusiais R.Pakso simpatikais, taip pat ir Seimo nariais (A.Macaitis, V.Einoris, J.Lionginas ir panašūs), prorezidentinės Liberalų demokratų partijos aktyvistai patyliukais, garsiai rėkdami apie sąmokslus, rezgė slaptus planus ir sudarinėjo neoficialias sutartis su svyruojančiais, turinčiais praeties dėmių ar paprasčiausiai neabejingais vienokioms ar kitokioms „dovanoms“ Seimo nariais, kad šie nebalsuotų ar sugadintų savo biuletenius. Šit kodėl R.Paksas ryžosi iš pirmo žvilgsnio savižudiškam žingsniui: neatsistatydino. Be reikalo visi juokėsi ir iš L.Paksienės, besiruošiančios įkurtuvėms prezidento rezidencijoje Turniškėse. Nedaug trūko, kad Paksai vėl būtų juokėsi paskutiniai. Jie buvo šventai įsitikinę, kad apkalta Seime žlugs - tam jie buvo puikiai pasiruošę. Mat paksininkai juodąsias technologijas jau buvo sėkmingai išbandę ne Ūk prezidento rinkimuose, bet ir valdžios struktūrose.

Repeticija savivaldybėje

„Matau net labai akivaizdžių panašumų, paprasčiausiai - tą patį scenarijų, kuris buvo taikomas rengiant perversmą miesto taryboje, - teigė Vilniaus meras bei Liberalų ir centro sąjungos pirmininkas Artūras Zuokas, klausiamas, ar nematęs panašumų tarp balsavimo dėl apkaltos ir pernai vykusią sostinės vadovo rinkimų. - Lygiai taip pat kaip ir anksčiau miesto tarybos nariai, penki Seimo nariai liudijo, kad jiems buvo daroma įtaka siūlant vienokį ar kitokį atlygį už nebalsavimą dėl R.Pakso apkaltos“. A.Zuokas priminė, kad pernai Vilniaus tarybos nariams skambino tiek pats tuometis prezidentas, tiek jo patarėjas "Vytautas Galvonas, tiek liberaldemokratas Seimo narys Henrikas Žukauskas su labai aiškiais užuominomis, jog nereikėtų balsuoti už A.Zuoką. „Jau tada R.Paksas, liberaldemokratai vykdė savo juodąjį perversmo planą, siekdami keršyti bei perimti Vilniaus valdymą. Ir tikrai nebuvo skaitomasi nei su veikimo priemonėmis, budais ar metodais, - teigė A.Zuokas. - Toks pat vaizdas buvo matomas ir Seime“. Pernai liberaldemokratams juodosiomis technologijomis buvo pasisekę pakeisti sostinėje politinę situaciją, susidariusią po rinkimų į savivaldybės tarybą. Paksininkams pavyko paveikti liberalų sąrašė išrinktą savivaldybės tarybos narį Vilmantą Drėmą ir šis prieš lemiamą balsavimą dėl mero

posto, į kurį pretendavo A.Zuokas ir Gediminas Paviržis, ūmai „susirgo“. Ši įvairiomis peripetijomis apipinta istorija vos nekainavo rinkimų nugalėtojui A.Zuokui mero posto.

Dvylika judošių?

Apie liberaldemokratų bandymus papirkinėti Seimo narius dar gerokai anksčiau prieš lemtingą apkaltos posėdį pirmasis viešai prabilo Socialdemokratinės koalicijos atstovas Vasilijus Popovas. Jis ir dar keturi Seimo nariai socialdemokratai su skundais kreipėsi į Etikos ir procedūrų komisijos pirmininką Algimantą Salamakiną. V.Popovas „Ekstrai“ priminė, kad į jį su labai konkrečiu klausimu („Kokie būtų norai ir pageidavimai, jei sutiktum nebalsuoti už R.Pakso apkaltą?“) kreipėsi liberaldemokratų įgaliojimus turintis tarpininkas. Svarių įrodymų šiam faktui patvirtinti V.Popovas neturi: minėtas tarpininkas derybas vedė tiesiog Seimo posėdžių salėje ir apie tai iš anksto neinformavęs. Apie bandymus paveikti socialdemokratų ir socialliberalus puse lūpų prabilta ir balandžio 6-osios posėdžio išvakarėse. H.Žukausko kabinete Seime vyko ilgi vakariniai posėdžiai, apyslapčiai susitikimai buvo rengiami ir už Seimo ribų. Ir jie nebuvo bevaisiai. Kadangi tiek socialdemokratai, tiek socialliberalai prie slapto balsavimo urnų buvo atsiuntę savotiškus prievaidus, kurie turėjo registruoti savo partijų narius, kad šie nesugalvotų „užmiršti“ ai“ koku kitu būdu praleisti balsavimo, tad liberaldemokratams liko įkalbėti savo kolegas sugadinti balsavimo biuletenius. Ir jie buvo gadinami. Balsuojant už pirmą kaltinimą buvo sugadinta 11, už antrą - 10, už trečią - 12 biuletenių. Dvylika parlamentarų judošių pamynė Konstituciją, priešai jai, partinę ir elementarią žmogiškąją etiką. Kad tai ne piktavalių liberaldemokratų priešininkų pramanai, liudija tas faktas, kad visi 12 biuletenių paketų (Seimo nariai gavo po 3 biuletenius - atskirai kiekvienam kaltinimui) yra sugadinti skirtingai, pavyzdžiui, viename biuletenyje ties grafomis „taip“ ir „ne“ padėti vienokie kryžiuokai, kitame - kitokie ir panašiai. Tačiau tokių skirtingai sugadintų yra, kad ir kaip būtų keista, po vienodą skaičių - po tris. Seimo narys, dalyvavęs balsų skaičiavimo komisijos darbe, Artūras Vazbys mano, kad visos šios kaligrafinės gudrybės buvo reikalingos vien tik tam, kad apkaltos priešininkai galėtų atsekti, kuris Seimo narys vykdo pažadus savo užsakovams liberaldemokratams. Tai netiesiogiai įrodo ir balsų skaičiavimo komisijos nario liberaldemokrato Vlodo Žalnerausko „atskira nuomonė“ dėl balsavimo rezultatų. Esą sugadintų balsavimo biuletenių turėjo būti daugiau, negu oficialiai paskelbtai Kyla klausimas, iš kur toks informuotumas? Logiška išvada būtų, kad apie sugadintų biuletenių skaičių žinota iš anksto, tačiau kažkas paskutinę akimirką apgavo? A.Vazbys atkreipė dėmesį ir į tai, kad buvo sugadinta net 10 proc. biuletenių. „Normaliuose rinkimuose būna sugadinama apie 1 proc. biuletenių. Pasirodo, paprasti rinkėjai sugeba susigaudyti, o protingieji Seimo nariai neva nesusigauja. Tokie dalykai jau savaime kelia įtarimų ir prielaidų, kad per apkaltos balsavimą biuleteniai buvo gadinami sąmoningai ir tikslingai“, - sakė A.Vazbys. Jo manymu, šiuos liberaldemokratų inspiruotus juodųjų technologijų triukus turėtų iširti Etikos ir procedūrų ar Antikorupcinė komisijos. Seimo kuluaruose jau juokaujama, kad išsiaiškinti, kas susigundė nušalinto prezidento Judo skatikais, būtų galima patikrinus, kurių parlamentarų naujų būstų statybos paspartėjo.

Demokratijos egzaminas vos išlaikytas

Balsavimo rezultatai nustebino ar nuliūdino daugelį. „Daugmaž trečdalis Seimo narių parodė nepagarbą Konstitucinio Teismo (KT) sprendimams, nes būtent KT prisiėmė pačią didžiausią atsakomybę teisiškai įvertindamas R.Pakso apkaltos motyvus ir priežastis. Seimo nariams liko labai nedidelė užduotis - gerbti Konstituciją ir priimti reikalingą sprendimą, - sakė A.Zuokas. - Liūdna, bet nemaža dalis tautos išrinktųjų pasirinko kitą kelią. Jie arba dar vis žiūri į praeitį, arba yra valdomi iš Rytų, arba yra veikiami siaurų asmeninių ar partinių interesų“. Ar įvyko esminis korumpuotos politinės sistemos apsisvalymas nušalinus neprognozuojama ir susikompromitavusį, priešai tautai sulaužiusį ir Konstituciją triskart šturkščiau pažeidusį šalies vadovą ir išvaikius jo kriminalinę aplinką? A.Zuokas mano, kad to įimtą politikų ir visuomenės nuskaidrėjimui tikrai

yra per mažai ir apie tai turėtų rimtai susimąstyti daugelis politikų. „Daug kartų matėme, kaip pareigūnai šturkščiai pamina įstatymus, mėtosi kaltinimais apie įvairius sąmokslus, sąmoningai bando kiršinti visuomenę. Už tokius veiksmus yra įstatymų numatyta atsakomybė, tad kol iki galo teisiškai neįvertinsime visų šių veiksmų, tol ir toliau vyraus teisinės sistemos silpnumas bei neprincipingumas“, - sakė A.Zuokas. Savo kolegų Seimo narių elgesį su balsavimo biuleteniais A.Vazbys vadino visiškai negarbingu, tiksliau, nusikalstamai nepilietišku. Tai, kad apie 30 Seimo narių vienokiu ar kitokiu būdu (nedalyvaudami balsavime, dalyvaudami, bet gadindami biuletenius) balsavo prieš R.Pakso apkaltą, rodo, A.Vazbio teigimu, „labai prastą Seimo veidą“. „Nedaug trūko iki tragedijos“, - tepridūrė jis.

Išgelbėjo valstiečiai?

„Ekstros“ šaltiniai Seime tikino, kad apkaltos rezultatai būtų buvę visai kitokie, jei paskutinę minutę nebūtų apsigalvoję Valstiečių ir Naujosios demokratijos partijų sąjungos nariai Ramūnas Karbauskis ir Antanas Baura, kuriuos politiškai „teisingai“ apdoroti bandė balsavimą ignoravusi sąjungos pirmininkė Kazimira Prunskienė bei liberaldemokratų viršūnėlės. R.Karbauskis neneigė, kad diskusijų dėl elgsenos apkaltos metu būta tiek su K.Prunskiene, tiek su liberaldemokratais, tačiau pridūrė, jog jis esąs toks nepriklausomas ir toks užsispyręs („Kaip Paksas“, - pridūrė), jog keisti savo nuomonės dėl netinkamo prezidento net neketino. Apkaltos baigtis esą buvo visiškai aiški ir A.Baurai. Gal šie parlamentarai ir neišsisukinėjo nuo tiesių atsakymų, tačiau nesuprantama, kodėl būtent juos po balsavimo liberaldemokratai varstė neapykantos kupiniais žvilgsniais?

2004 04 13

Ekstra

Prezidento krizės atomazga. Kas toliau?

Pašalinus sulaužiusį priesaiką prezidentą iš posto, Lietuvos politinė padangė toli gražu neišsigiedrijo.

Antanas Kulakauskas

Pagaliau valstybės prezidento institucijos krizė, užsitęsusi daugiau kaip 5 mėnesius, baigėsi. Seimas per apkaltos procesą pašalino šturkščiai Konstituciją pažeidusį prezidentą. Rolandą Paksą iš pareigų. O tai reiškia, kad prasideda rinkimų maratonas, tiksliau, rinkinių kaskada: birželio viduryje vyks tikriausiai sublokuoti priešlaikiniai prezidento ir pirmieji Lietuvoje Europarlamento rinkimai, o spalio mėnesį - eiliniai Seimo rinkimai. Nors ir galima prezidento apkaltos procesą bei jo baigtį įvertinti kaip demokratinės valdžių sistemos įsitvirtinimo Lietuvoje įrodymą, tačiau neverta manyti, kad, pašalinus šturkščiai pažeidusį Konstituciją aukščiausią valstybės pareigūną iš posto, Lietuvos politinė padangė išsigiedrijo. Deja, dauguma priežasčių, kurios leido R.Paksui demokratinį rinkimų būdu tapti prezidentu, neišnyko. Lietuvos visuomenė lieka susiskaldžiusi. Kokiu mastu ir kokiu laipsniu, dar sužinosime. Nežinia, ir kokia bus žmonių, tos jų dalies, kuri iki galo palaikė prezidentą R.Paksą ar abejojo jo pašalinimo būtinumu, reakcija į apkaltos proceso baigiamąjį etapą ir jo rezultatus. Akivaizdu, kad nemažai ir politiškai reikšmingai visuomenės daliai kaltinimai prezidentui, dėl kurių jis buvo pašalintas iš pareigų, didesnio įspūdžio nepadarė. Taip nusiteikusiųjų atžvilgiu didesnę poveikį turėjo daryti paties R.Pakso ir jo gynėjų retorika. Neabejotina, kad į šitą visuomenės dalį orientuojasi ir ta mažesnė, bet pakankamai gausi parlamentarų dalis, kuri arba atsisakė dalyvauti balsavime dėl apkaltos prezidentui R.Paksui, arba balsuodama sugadino balsavimo biuletenius, arba balsavo prieš. Tad pats įvykęs apkaltos procesas taps dar viena karta būsimose prezidento ir Seimo rinkinių kampanijose. Kaip ir buvo prognozuojama politikos apžvalgininkų, mažesne, nei pastaruoju metu tikėtasi, apkaltos šalininkų persvarą per balsavimą lėmė, atrodo, didžiausios - Socialdemokratų frakcijos balsavimas. Nors dėl to gal ir negalima priekaištauti šios partijos ir frakcijos vadams (ne viskas jų valioje), bet tai irgi neleis vertinti šios partijos pozicijos kaip vienareikšmės ir per būsimus rinkimus. Baigiant trumpą

komentarą apie balsavimo dėl apkaltos prezidentui R.Paksui rezultatus, negalima nepastebėti, kad tokie rezultatai demokratijos perspektyvai Lietuvoje ir mūsų valstybės tarptautiniam prestižui, ypač NATO ir būsimų ES partnerių aktyse, yra neabejotinai geresni, nei būtų buvę, jei apkalta prezidentui nebūtų pavykusi. Ko gero, pastaruoju atveju mus galėjo ištikti dar vienos valdžios šakos krizė ir pagilėti visuomenės politinė moralinė krizė, o Vakarų partnerių pasitikėjimas Lietuvos valdžios institucijomis - sumenkėtų. Gal ir galima sutikti su tais, kurie teigia, kad pašalinto prezidento R.Pakso šansai laimėti priešlaikinius prezidento rinkimus, jeigu jis turės galimybę ir ryšis juose dalyvauti, nebus dideli, tačiau iš anksto taip manyti taip pat nebūtų, švelniai tariant, didelė išmintis. Pagaliau ar būtų geriau, jei prezidento rinkimus laimėtų koks nors kitas populistas ir stebuklus žadantis aiškių liberalios demokratijos nuostatų neturintis veikėjas. Svarbiausia, kad dabar visi supranta, jog prasidedantis rinkimų maratonas bus iš esmės dviejų raundų politinė kova dėl valdžios ir Lietuvos artimiausių kelerių metų politinė perspektyva paaiškės tik po rudenį vyksiančių Seimo rinkimų. Šiaip ar taip, ir prezidento, ir Seimo rinkimai vyks, sakyčiau, latentinės socialinės politinės krizės, kurios ryškiausia išraiška buvo skandalinga R.Pakso išrinkimo LR prezidentu bei vos daugiau kaip metus trukusi jo prezidentavimo istorija. Ši liūdna istorija gali pasitarnauti demokratijos socialiniams politiniams pamatams stiprinti, jos procedūroms tobulinti, taip pat paskatinti spartesnę pilietinės visuomenės brandimą, bet tik tuo atveju, jei vakarietišką liberalios demokratijos sampratą išpažįstančios politinės jėgos ir politiškai aktyvi visuomenės dalis sugebės konstruktyviai veikti. Pirmiausia turi būti suprasta, kad dabartinė situacija jokia būdu neleidžia į busimus rinkimus žiūrėti kaip jau į įprastą per 14 metų politinę kovą dėl valdžios. Demokratijos perspektyvai gali neišeiti į sveikatą, jei tradicinėmis vadinamos politinės partijos ir kiužės akivaizdoje besikuriantys vakarietiškam demokratijos modeliui išipareigoję piliečių susivienijimai ir judėjimai nemandytų ieškoti politinio sutarimo, nerastų bendros kalbos tiek rinkimų kampanijose, tiek politiniame veikime, siekiant kiek įmanoma sumažinti populistų ir politinių mesijų galimybes kovojant dėl valdžios. Politinis sutarimas nebūtinai turi reikšti tarpusavio politinės konkurencijos atsisakymą, bet vis dėlto, jeigu atskirų partijų politinės ambicijos bus didesnės, nei leistų reali dabartinės socialinės politinės situacijos analizė, tai neatmestina, kad po rinkimų vėl triumfuos populistai. Tokia galimybė, be kita ko, rodo ir dar nepasibaigę Slovakijos prezidento rinkimų rezultatai. Gal net galima galvoti apie nacionalinį susitarimą dėl ilgalaikių politinių veiksmų ir principų programos, siekiant išvesti visuomenę iš socialinės moralinės, sykiu ir socialinės politinės krizės, stiprinti socialinius demokratijos pamatus, vykdyti sistemingesnę socialinę ir regioninę politiką. Tai, žinoma, turėtų būti realistinė programa. Bet neužtenka aiškinti žmonėms, kad ekonomikos augimas, narystė Europos Sąjungoje, ES fondų pinigai automatiškai išspręs visas mūsų visuomenės problemas. O nuostata, kad dėl savo padėties - nepatenkinta visuomenės dalis turi tai, ko nusipelnė, apskritai turi būti traktuojama kaip nesuderinama su šiuolaikinės demokratinės politikos samprata. Teisybė, vargšų ar besijaučiančių valdžios nuskriaustaisiais yra visur, bet kai jų yra daug, tai visada tampa politine problema, kurios realiai nesprenžiant kalbos apie šiuolaikinę demokratiją - tik tuščiažodžiavimas.

2004 04 08

Veidas

R.Pasas žlugo, tegyvuoja paksizmas

Rolandas Paksas - nebe prezidentas. Seimas pašalino jį iš užimamų pareigų. Tačiau ar išties galime sakyti, kad visuomenė pasimokė ir ateityje neberinks panašių populistų?

Gintaras Sarafinas

„Košmaras, persekiojęs šalį, baigėsi. Mūsų valstybėje karaliauja įstatymas, o ne asmenybės“, - po „Watergate'o“ skandalo ir Richardo Nixono pasitraukimo iš JAV prezidento posto paskelbė

naujasis JAV prezidentas Geraldas Fordas. Tą patį galėjo pasakyti ir Lietuvos gyventojai 2004 m. balandžio 6 d. po R.Pakso atstatydinimo, o ne atsistatydinimo.

Paksizmas - gyvas

Paskutinioji R.Pakso kalba skambėjo tarsi žmogaus, nuteisto mirties bausme, o juk iš tikrųjų jis viso labo neteko darbo - buvo atleistas iš prezidento posto. Abi pusės geria šampaną - vieni iš džiaugsmo, kiti - iš nevilti ės. Tačiau geriau pagalvojus, juk žaidimas nesibaigė. R.Paksas ir liberaldemokratai sieks revanšo, juolab kad pralaimėjimas nebuvo triuškinamas - tik 89 balsai iš 137 buvo už R.Pakso nušalinimą. R.Pakso „Golgotos kelias“, kaip teigia jis pats, arba visiškas susikompromitavimas ir atstatydinimas, kaip teigia susivokiančioji visuomenės dalis, reikšmingi tuo, kad atskleidė vieną esminį nūdienos ypatumą. Tai yra tai, kad Lietuvoje naudojant gana nesudėtingas viešųjų ryšių technologijas palyginti nebrangiai, už 15-20 mln. Lt, galima tapti prezidentu, tačiau ne 5-eriems metams, o 14-ai mėnesių. Tačiau ir tuos keturiolika mėnesių išbūti prezidento poste ne taip paprasta. Teko, o tiems, kurie ketina panašiai elgtis, teks aukoti savo sveikatą, nervus, savimi išbandyti spec. tarnybų galimybes, susitaikyti su demaskavimais, su apsijuokimu prieš visą Europą, ir galiausiai verkti prie savo reputacijos griuvėsių. Ypač dėmesingai šiuos žodžius perskaityti galėtų Viktoras Uspaskichas, kurio partija šiandien mėgaujasi itin dideliais reitingais. Mes nieko nepranašaujame, tiesiog pristatome gyvenimiškus pavyzdžius ir įvairias galimybes didelių ambicijų turintiems politikams. Nes šiandien susidaro išpūdis, jog R.Paksas „griuvo“, tačiau paksizmas gyvas ir netgi populiarinamas toliau. Darbo partija jau suprato, jog nemaža dalis Lietuvos gyventojų nesimoko ne tik iš kitų, bet ir iš savo klaidų ir ant to paties grėblio laipioja ne kartą ir ne du, o tol, kol nuo smūgių netenka sąmonės. Pirmieji V.Uspaskicho ir jo vadovaujamos partijos veiksmai liudija, jog jie keliaus R.Pakso pramintais keliais: viešųjų ryšių akcijos, buki pažadai, antžmogio įvaizdžio kūrimas, reklaminiai klipai televizijose, konfrontavimas su visomis likusiomis partijomis ir vadinamuoju elitu. Visai gali būti, jog ir rezultatai bus panašūs - tai yra V.Uspaskichas pasieks to, ko siekia: taps premjeru, o jo partija Seime taps valdančiąja. Tačiau tokiomis priemonėmis pasiekus tikslą - tai yra valdžią, tos valdžios išlaikymas bus pragariškai sunkus, o kai kurie „darbiečiai“ gali baigti dar dramatiškiau nei R.Paksas.

Gudresnis už R.Paką

V.Uspaskicho atėjimas į valdžią Lietuvai bus dar vienas išbandymas. Kaip spėja konservatorius Andrius Kubilius, dar didesnis nei R.Pakso testai. „Prezidento R.Pakso palikimas yra korupcijos, cinizmo, nihilizmo, išdavystės, negarbingumo ir nesąžiningumo standartai. R.Pakso ir J.Borisovo tandemas parodė, ko Rusija gali pasiekti Lietuvoje. Tačiau V.Uspaskichas dar pavojingesnis, mat jis daug gudresnis ir turtingesnis. Jį aš prilyginčiau 1,5 standartinio pakso-borisovo vienetui“, - dėstė A.Kubilius. Nors konservatoriai linkę aštrinti, gąsdinti, tačiau šįkart A.Kubilius, atrodo, lazdos neperlenkė. Gal tik kiek hiperbolizuojama paties V.Uspaskicho žala. Iš esmės jis ne vienas: kaip R.Paką nuolat lydėjo J.Borisovo šešėlis, V.Uspaskichą nuolat lydės „Gazprom“, o už jo dar ir Rusijos galios centrų šešėlis. Kita vertus, nors pavojus - akivaizdus, tačiau pažabojamas, mat po R.Pakso jau turime patirties, kaip panašiais atvejais elgtis. Viena aišku, jog kad ir kokias pareigas užims V.Uspaskichas, jam nebus leidžiama eksperimentuoti ir elgtis visiškai laisvai, be to, jo lauks daug išbandymų. Vos tik jis pradės elgtis necivilizuotai ar žalingai, iš specialiųjų tarnybų neabejotinai ims plaukti dar spalvingesnės pažymos nei apie R.Paką, mat medžiagos jau šiandien daugiau nei pakankamai. Beje, kai kurie Seimo nariai jau dabar neslepia, jog po R.Pakso kaip tik ir bus mestasi prie V.Uspaskicho ir jau iki Seimo rinkimų jam bus primintos visos biografijos dėmės. Tačiau kol kas V.Uspaskichas jaučiasi drąsiai, mat tikriausiai mano, jog po išpuolių prieš jį ir susidorojimo akcijų konservatorių valdymo laikais blogiau jau nieko būti nebegali. R.Pakso istorija parodė, jog - gali. Visi, kurie valdžios siekia nesirinkdami būdų ir priemonių, mulkindami patiklius rinkėjus, o veikia be skrupulų, paprastai iš jos iškraustomi greičiau, nei planavo, ir su maksimaliais

nuostoliais. Darbo partijos pirmininko pavaduotojo Viktoro Muntiano pasiteiravome, kodėl Darbo partija prieš rinkimus nusprendė rinktis R.Pakso jau išbandytą, bet liūdnų rezultatų davusią taktiką, tačiau šis „darbiems“ telefono ragelį numetė taip nieko ir nepaaiškinęs.

Ar Lietuva skiriasi nuo Slovakijos?

Tiesa, V.Uspaskichas - tai kiek tolesnė perspektyva. Kol kas, ateinančius tris mėnesius, valstybė su vadovais A.Brazausku, A.Paulausku ir C.Juršėnu stengsis išsilaižyti žaizdas, skubės atgauti prarastas pozicijas tarptautinėje plotmėje ir ieškos būdų, kaip užkirsti kelią į aukštus postus patekti viešųjų ryšių produktams ar Rusijos statytiniams. „Man atrodo, kad bent per ateinančius tris mėnesius į Lietuvą grįš ramybė ir įsivyras konstitucinių normų laikymasis“, - mano Seimo vicepirmininkas Vytenis Andriukaitis. Kas bus toliau - visiškai neaišku. „Šiandien man lengviau prognozuoti, kas bus 2010 metais, nei po trijų mėnesių, nes šiandienėje politikoje daug nuspėjamumo“, - teigia VU Tarptautinių santykių ir politikos mokslų instituto direktorius Raimundas Lopata. Kalbinant abiejų stovyklų politikus paaiškėjo, jog šiandien abi pusės skendi nežinioje ir dvejoja dėl ateities. Netgi iki šiol pakankamai optimistines savo nuomones dėstę socialdemokratai susvyravo. „Visko gali būti. Sakau jums atvirai, kad situacija pakankamai sudėtinga. Pažiūrėkite, kas atsitiko Slovakijoje - ten pirmąjį prezidento rinkimų ratą laimėjo prieštaringai vertinamas ekspremjeras Vladimiras Mečiaras. Nors aš viliuosi, jog Lietuvoje viskas vyksta kiek kitaip nei Slovakijoje ir mūsų rinkėjai brandesni nei Slovakijos, tačiau kita vertus, žinodamas, kad nemažai žmonių nesilaiko jokių taisyklių ir normų, yra visiškai neatsparūs policinėms manipuliacijoms, apsidrausdamas darau prielaidą, jog ir tarp mūsų bus nemažai tokių, kurie į aukščiausią postą rinks bet ką ir bet kaip“, - teigė V.Andriukaitis.

Juodi ir balti scenarijai

Regis, blogiausias ateities scenarijus būtų toks: prezidentu antrą kartą perrenkamas R.Paksas, o Seimo rinkimus laimi Darbo partija bei liberaldemokratai. Tačiau net patys liberaldemokratai tuo nelabai betiki, nes po to, kai R.Paksas J.Borisovą trumpam buvo paskyręs savo patarėju, visas šis politinis sparnas prarado milžinišką kiekį rėmėjų. „Svarbu ir tai, jog jei R.Paksas ir kandidatuos, finansinių resursų jis turės keleriopai mažiau nei prieš pusantrų metų“, - tiki socialdemokratas, būsimasis finansų ministras Algirdas Butkevičius. Beje, nors šiandien šansų, jog R.Paksas dar kartą kandidatuos į prezidentus daugiau nei šansų, jog nekandidatuos, tačiau iš pokalbio su aršiu R.Pakso gynėju, liberaldemokratu Rolandu Pavilioniu susidarė įspūdis, jog net patys libdėmai nebetiki R.Pakso sėkme prezidento rinkimuose (regis, daugiau vilčių libdėmai į R.Paksą deda kaip į vedlį per Seimo rinkimus). „Į prezidento postą vėl kandidatuos tie patys asmenys, kurių gebėjimą valdyti šalį mes jau matėme. Iš jų nieko gero tikėtis negalima. Aš netikiu nei V.Adamkumi, nei A.Brazausku. Be jų, jokių kandidatų aš nematau“, - sako R.Pavilionis. „O kaip dėl R.Pakso? Argi jūs nemanote, kad jis kandidatuos?“ - pasiteiravome R.Pavilionio. „Nors apie tai neturiu jokios žinios, tačiau tikiu, kad jis taip darys“, - išgirdome atsakymą. Taigi nors šį kartą R.Paksas ir nebus labai stiprus kandidatas, vis dėlto jis gali stipriai sujaukti tradicinių partijų ir jų kandidatų planus - jei R.Paksas kandidatuos, fobiją jam jaučiančios dabartinės parlamentinės partijos (išskyrus libdėmus) turės atsisakyti minties iškelti keletą kandidatų ir turės susitarti dėl vieno stipraus kandidato. Valstybei naudingiausias scenarijus, regis, būtų toks: prezidentu išrenkamas prognozuojamas politikas, neturįs jokių įsipareigojimų rėmėjams iš Rytų ir suvokiąs prezidento institucijos įgaliojimus bei atsakomybę, į Europarlamentą išrenkame asmenis, galinčius ir mokančius atstovauti Lietuvai, o ne tiesiog šiaip sau norinčius pagyventi Briuselyje ir gauti gerą algą, o į Seimą patenka valstybiškai mąstantys politikai, o ne žmonių pseudogynėjai. „Manau, jog po R.Pakso istorijos į valdžią bus renkami „švaresni“ žmonės“, - įsitikinęs R.Pavilionis. Kita vertus, vargu ar taip bus, nes netgi „švarumą“, „skaidrumą“ lietuviai suvokia labai skirtingai.

Dviprasmybės

Prezidento pareigas laikinai ėmė eiti Artūras Paulauskas. Tiesa, tas laikinumas gali užsitęsti iki 3,5 mėnesių - 10 dienų numatyta rinkimų datai nustatyti, 2 mėnesiai - iki Prezidento rinkimų, dar dvi savaitės - iki antrojo rinkimų turo ir dar apie 10 dienų - iki Prezidento priesaikos. Kadangi toks atvejis mūsų valstybės istorijoje pirmas, nekeista, jog kilo nemažai dviprasmybių. Pirmą, kur dirbs A.Paulauskas - Prezidentūroje ar Seime? Seimo Teisės departamento vadovas Kęstutis Virketis spėja, jog bus pasirinktas tarpinis variantas: rutininius darbus laikinasis prezidentas dirbs Seime (nes kraustyti su viskuo į Prezidentūrą trumpam laikui - netikslinga), tačiau ambasadorių skiriamuosius rastus priiminės, apdovanojimus dalys bei priėmimo į Europos Sąjungą dienos iškilmes rengs ar svečius priiminės, žinoma, Prezidentūroje. Kita dviprasmybė, regis, iškils dėl patarėjų. Mat iš Prezidentūros kartu su R.Paksu išsikraustys visi jo patarėjai (tiesa, nemažai jų iš Prezidentūros dingo dar iki R.Pakso atstatydinimo). Prezidento kanceliarijos vadovo Andriaus Meškausko duomenimis, iš viso Prezidentūrą apleis per 30 politinio pasitikėjimo tarnautojų (jiems, beje, bus išmokėtos vieno mėnesio atlyginimo dydžio išėtinės kompensacijos). Taigi pirmomis dienomis laikinai prezidento pareigas einantis A.Paulauskas Prezidentūroje neturės jokių patarėjų. Spėjama, jog A.Paulauskas dalį savo komandos perkels į Prezidentūrą, tačiau bet kokių atveju visus būsimus tris mėnesius Prezidentūra, regis, dirbs ne visu pajėgumu. Sunkumų turėtų iškilti ir Seimo pirmininko pareigas laikinai einančiam Česlovui Juršėnui, nes dalis patarėjų ir padėjėjų, kurie turėtų talkinti jam, turėtų iškeliauti į Prezidentūrą arba Seime dirbs A.Paulauskui. „Aš manau, jog išsiversime. Seime užteks žmonių. Juk tai tesis tik tris mėnesius“, - teigė Č.Juršėnas.

2004 04 08

Veidas

Paksizmas bus gajus ir be Rolando Pakso

Audrins Bačiulis

Lietuvai sunkiai nuplaunamą gėdą padariusio prezidento Rolando Pakso nebėra. Tačiau tai dar toli gražu nereiškia, kad nebėra ir pusantrų metų šali kamavusios problemos. Mat problemą sukėlė ne tiek R.Paksas, kiek įsisenėjusios, dar iš sovietmečio paveldėtos visuomenės bėdos. R.Paksas (tiksliau, tie politiniai technologai, kurie atrado it iškėlė šį žmogų) tik sumaniai jomis pasinaudojo. Tegu mums tai nepatinka, bet privalome pripažinti - sovietmetis paliko gilią žymę lietuvių tautinėje sąmonėje. Penki dešimtmečiai Kremliaus propagandistų darbo formuojant „tarybinį žmogų“ nepraėjo veltui - Lietuvoje atsirado visuomenės dalis, kurią lenkų filosofas tėvas Jozefas Tischneris dar prieš gerus pusantrų dešimtmečių pavadino „homo sovietlkus“. Beje, nuo šios problemos kenčiame ne mes vieni. Nuo jos kenčia visos valstybės, kurios buvo atsidūrusios sovietų įtakos zonoje. Tiesiog mums (kaip ir latviams, estams, kitų Vidurio ir Rytų Europos valstybių gyventojams) pasisekė, kad sovietinė smegenų plovimo mašina čia veikė trumpiau nei likusioje Sovietų Sąjungos dalyje. Kai prasidėjo komunistinę sistemą netrukus sugriovusi „perestrojka“, mūsų šalyje dar gyveno žmonių, gimusių ir subrendusių laisvoje valstybėje, kana. Šios kartos įtakos pervertinti neįmanoma. Dažno lietuvių šeimoje buvo „smetoninių“ knygų ar žurnalų, kone kiekvienas girdėjo senelių pasakojimus apie gyvenimą laisvoje Lietuvoje. Žodis „Amerika“ mums nekėlė neapykantos, o žodis „Europa“ simbolizavo tai, kuo mes save patyliukais laikėme. Ar bent jau norėjome tokie būti. Būtent todėl mes taip ryžtingai pakilome į kovą dėl nepriklausomybės ir būtent todėl Baltijos valstybės iš visų buvusios sovietų imperijos pavergtų tautų per pastaruosius pusantrų dešimtmečių pasiekė daugiausiai. Tuo didžiavomės, ir, tiesą sakant, ne be reikalo, Gal todėl mes nepastebėjome (o dažnai ir nenorėjome pastebėti), kad šalia mūsų gyvena ir kitokie žmonės. Tie, kurie sovietmečiu buvo kuo puikiausiai prisitaikę gyventi. Kuriems sovietinės sistemos žlugimas atnešė ne išsvajotą laisvę, o tik nelaimės ir neretai skurdą. Taip pat tie, kurie, nors laisvoje Lietuvoje nepatirdami materialinio skurdo (netgi atvirksčiai -

nepriklausomybės metais suklestėję), sovietmečio yra nuskurdinti dvasiškai. Tokios sąvokos kaip moralė, dora, padorumas, patriotiškumas, visuomenės interesas, valstybinis mąstymas jiems visiškai svetimos ir nesuprantamos. Netgi trukdančios gyventi ir krautis turtus. Tokie gal ne tėvą ir motiną, bet valstybę tikrai parduotų, jei tik pirkėją, atrastų. O pirkėjo, kaip matome, ilgai laukti nereikėjo - atskubėjo, kai tik pinigų atsirado. Šios dvi žmonių grupės ir pagimdė reiškinių, kurių mes Lietuvoje vadiname paksizmu, o lenkai - leperizmu (pagal vietinio populisto pavardę). Kaip tai vadinama (ar dar bus pavadinta) kitose kaimyninėse valstybėse, nežinau, bet neabejoju, jog toks reiškinyss egzistuoja ir ten. Prezidento rinkimai Slovakijoje, kurioje vėl į valdžią sėkmingai veržiasi Europos atstumtas populistas, diktatoriškų užmačių turintis Vladimiras Mečiaras, tai puikiausiai rodo. Matyti ir tai, jog normalūs politikai labai sunkiai randa priešnuodį paksizmui (leperizmui, mečiarizmui). Veikiau reikėtų sakyti, jog kol kas tik nesėkmingai ieško to priešnuodžio. Viena aišku - Biblijoje aprašytas Mozės receptas čia netinka: 40 metų klajonėms po dykumą, kad valstybė imtųsi kurti laisvėje gimusiųjų vaikai, neturime. Bet jei norime tą valstybę išsaugoti, receptą rasti privalome. Gal tai pavyktų padaryti bendromis nuo bendros ligos kenčiančių valstybių politikų, sociologų, politologų bei filosofų pastangomis?

2004 04 08

Veidas

Paksiada: noras išvengti atsakomybės

R.Pakso ir jo komandos slaptieji veiklos metodai

Valdas Kvedaras

Pas dosniausią dabar jau nušalinto prezidento Rolando Pakso rėmėją Jurijų Borisovą rastas slaptas planas „Laumžirgis“ daug kam gali pasirodyti paprasta vaikiška rašliava. Tačiau teisėsaugos pareigūnai, remdamiesi faktais iš atstatydintojo prezidento bei jo artimos aplinkos veiklos, linkę manyti, jog pagrindinės plano koncepcijos - priešininkų puolimo buvo laikomasi ne tik vos pradėjus kadenciją, bet net likus keletui savaičių iki paksiados atomazgos. Vienu pagrindinių ir svarbiausių R.Pakso tikslą laikytinas ketinimas bet kokiomis priemonėmis susidoroti su Valstybės saugumo departamento (VSD) vadovu Mečiu Laurinkumi, po to pakeičiant visą VSD vadovybę. Šio tikslo neatsisakyta net kilus Prezidentūros skandalui. Tačiau nuo atmintinos spalio 30 dienos, kai buvo atskleisti R.Pakso aplinkos ryšiai su kriminaliniu pasauliu, nušalintasis prezidentas metėsi į kitą atakos smaigalį: mėginta po padu pasikišti ikiteisminius tyrimus pradėjusius Generalinės prokuratūros pareigūnus, o tvirtos nepriklausomos pozicijos niekad neturėjusį generalinį prokurorą Antaną Klimavičių padaryti kišeninį. Kaip atstatydintas prezidentas R.Paksas ir jo rėmėjai bandė išvengti atsakomybės, „Ekstra“ kalbėjosi su Generalinės prokuratūros Organizuoto nusikalstamumo ir korupcijos tyrimo departamento vyriausiuoju prokuroru **Algimantu Kliunka**.

- „Ekstros“ šaltinių teigimu, paskutinėmis praėjusių metų rugsėjo dienomis prokuratūrai per tarpininkus buvo perduota neva R.Pakso nuomonė, kad būtina atsiimti iš teismo skundą dėl per švelnios bausmės už šnipinėjimą nuteistam Eugenijui Jonikai. Kadangi jubiliejiniu saugumo šnipu pramintas šiaulietis neigė jam pareikštus kaltinimus, teismas galėjo patenkinti jo skundą ir išteisinti. Taip būtų suduotas bene skaudžiausias smūgis VSD. Prokurorams atsisakius atsiimti skundą, pagrasinta, jog teks kreiptis į teismą. Beje, E.Jonikos motinai kelis kartus apsilankius pas tuometį prezidentą R.Paksą, Vilniaus apygardos teismas šiaulietį buvo nuteisęs vos dvejų metų laisvės atėmimo bausme. Toks verdiktas pareikštas atsižvelgus į blogą kaltininko finansinę būklę. Regis, Prezidentūra spaudė ne tik prokuratūrą, bet ir teismus?

- Apie šį faktą nenorėčiau konkrečiai kalbėti, bet jo paneigti negaliu. Yra dalykų, apie kuriuos kalbėti neetiška, nors jie neužtraukia baudžiamosios atsakomybės. Nenoriu apie tai kalbėti dar ir todėl, kad E.Jonikos istorijoje teismai dar nepaskelbė galutinio sprendimo. Ne kartą viešai bandyta

šaipytis iš šios šnipinėjimo istorijos, tačiau ji yra gerokai rimtesnė: E.Jonikos veiksmai buvo sukėle pavojų keliems saugumo ir Specialiųjų tyrimų tarnybos agentams.

- Kilus Prezidentūros skandalui, visuomenė susidarė nuomonę, kad prokuratūra, pirmomis dienomis inicijavusi kelis ikiteisminius tyrimus, toliau nieko nedarė. Tokia nuomonė susidarė po to, kai generalinis prokuroras Antanas Klimavičius kelis kartus apsilankė Prezidentūroje. Manoma, jog atstatydintasis prezidentas per šį asmenį bando stabdyti ikiteisminius tyrimus. Ar tikrai tuo metu - iki lapkričio vidurio - prokuratūra nieko nedarė, ar visuomenės nuomonė buvo klaidinga?

- Tuo metu prasidėjo du procesai: ikiteisminio tyrimo dėl valstybės paslapčių paviešinimo bei grasinimo prezidentui ir parlamentinio tyrimo dėl galimų grėsmių nacionaliniam saugumui. Tyrimams reikalinga medžiaga disponavo saugumas. Saugumas buvo užkluptas tokioje situacijoje, kai operatyvinė medžiaga buvo dar neparuošta baudžiamajam procesui. Buvo garso įrašai, suvestinės, pažymos, tačiau operatyvinių veiksmų protokolų paruošimas užtruko. Saugumas pirmiausia aptarnavo Seimą. Tačiau buvo aišku, kad slaptų pažymų panaudojimas civiliniame procese yra ribotas, o išslaptinimas ir jų panaudojimas prieštarautų Operatyvinės veiklos, Valstybės ir tarnybos paslapčių įstatymams. Kilo politinė konfrontacija. Tyrimo objektu tapo Prezidentūrai artima aplinka - J.Borisovas, A.Drakšas, atsiskleidė ir kai kurie prezidento veiksmai. Tuo pagrindu prasidėjo parlamentinis tyrimas, iš kitos pusės - Prezidentūros skundai saugumo atžvilgiu, ar teisėti jo operatyviniai veiksmai. Iš saugumo visa pagrindinė medžiaga tyrimams buvo gauta gruodžio viduryje. Tai greičiausiai ir leido susidaryti įspūdžiui, jog prokuratūra nieko nedarė ir galbūt ketina nutraukti ikiteisminius tyrimus prieš J.Borisovą.

- Kilus skandalui, prezidentas viešai bandė ieškoti kontaktų su teisėsaugos pareigūnais - Prezidentūroje lankėsi ne tik generalinis prokuroras, bet ir Aukščiausiojo Teismo pirmininkas Vytautas Greičius. Jie pareiškė kategorišką nuomonę dėl slaptų telefono pokalbių, kuriuose girdėti R.Pakso balsas. Lapkričio viduryje duodamas sutikimą būti apklausiamas J.Borisovo byloje nušalintasis prezidentas prašė: „Užtikrinti, kad per apklausą būtų griežtai laikomasi BPK normų ir įstatymų“. Ar ši frazė kartais nesuprantama kaip paslėptas diktatas: tvarka bus tokia, kokios aš noriu?

- Nuo šio momento R.Pakso veiksmus galima suprasti kaip norą nutraukti ikiteisminius tyrimus prieš J.Borisovą, kartu išsklaidyti ir jam pačiam Seimo komisijos reiškiamus įtarimus. Byloje dėl grasinimų prezidentui iš esmės yra viskas: yra galimi susitarimai ir išipareigojimai, jei ne rašytiniai, tai žodiniai, visi J.Borisovo ryšiai su Rusijos firmomis, J.Borisovo dalyvavimas rinkimuose, jų finansavimas. Vėliau išryškėja J.Borisovo žaidimas. Prisiminkime, kam ir už ką jis žadėjo milijoną? Ogi tam, kuris įrodys, jog jis užsiėmė kontrabanda. Neįrodžius jis pinigų žadėjo paaukoti „sąžiningiausiajam“ kandidatui į prezidentus R.Paksui. Pasirodo, jog visi šie skambūs žodžiai tebuvo R.Pakso viešųjų ryšių rengiamos kampanijos dalis. Generalinėje prokuratūroje pradėtame tyrime taip pat aiškiai matėsi, jog vienas iš R.Pakso pažadų sutikusiam piniginę praverti J.Borisovui buvo pažadas suteikti pilietybę. Taigi visa tai žinant - o R.Paksas tai žinojo - jam ištis buvo aktualu nutraukti ikiteisminius tyrimus. Artėjant R.Pakso apklausai, procesą norėta sureguliuoti, kad jam būtų patogiau. R.Paksas kategoriškai atsisakė, kad būtų daromas apklausos vaizdo ir garso įrašas. Iš kai kurių jo veiksmų galima daryti nedviprasmišką išvadą, kad ketinta atsisakyti prokuroro, į apklausą neįsileisti J.Borisovo su advokatu.

- Ką reiškia, kai apklausoje nedalyvauja prokuroras, įtariamasis?

- Pirma, prezidentas nedalyvauja teisme. Taigi tokių parodymų negalima būtų panaudoti teisme, [statymas numato, jog liudytojai ar nukentėjusieji, negalintys dalyvauti teisme, apklausiami ikiteisminio tyrimo teisėjo dalyvaujant prokurorui, įtariamajam ir jo gynėjui, kurie turi teisę pateikti klausimus apklausiamajam. Kai apklausoje dalyvauja vien ikiteisminio tyrimo teisėjas, ji nevisavertė, nes jis nežino visų bylos aplinkybių. Tačiau pagrindinė tokio R.Pakso plano esmė ta, kad pažeidžiami kaltinamojo, tai yra J.Borisovo, reikalavimai į gynybą. Taigi bylai atsidūrus

teisme, ji subliūkšta, vadinasi, prezidentui grasinęs J.Borisovas nekaltas. Kartu tampa nekaltas ir R.Paksas.

- Po pirmos apklausos R.Paksą nesėkmingai ketinta apklausti dar du kartus. Ar tai reiškia, jog pirmoji apklausa, kaip ir tikėtasi Prezidentūroje, buvo nesėkminga.

- Negalėčiau sakyti, jog ji labai pavyko. Tačiau gruodžio viduryje, tiriant A.Drakšo ir „Žemaitijos kelių“ istoriją, paaiškėjo naujų aplinkybių, kurias paaiškinti galėjo tik pats R.Paksas. Šios aplinkybės - tiesioginis nušalintojo prezidento įsikišimas bandant jo buvusiems verslo partneriams atgauti šios bendrovės akcijas - R.Pakso reputacijai buvo naujas, kur kas galingesnis smūgis. Teoriškai darytina išvada: jeigu R.Paksas būtų davęs parodymus, bylos likimas šiandien būtų aiškesnis.

- Atstatydintasis prezidentas paskutinėmis lapkričio dienomis kelis kartus kategoriškai prašo VSD ir Generalinės prokuratūros pateikti visą turimą informaciją dėl galimų grėsmių valstybės saugumui. Ar šis primygtinis prašymas siejamas su bandymu sužinoti jam ir jo aplinkai nepalankius faktus?

- Toks prašymas teisiškai vertinamas vienaprasmiškai: liudytojas reikalauja duoti susipažinti su medžiaga.

- „Laumžirgio“ planas pas J.Borisovą aptiktas lapkričio 3 dieną, į viešumą šis faktas iškilo tik lapkričio pabaigoje. Netrukus atstatydintojo prezidento aplinkos veiksmuose galima išvelgti šiame plane minimą veidrodinį veiksmų variantą. Kitaip sakant, Prezidentūra kyla į atvirą mūšį.

- „Laumžirgyje“ minimas veiksmų perkėlimo principas: kuo tave apkaltino, apkaltink kitus. Iš Prezidentūros, Seimo liberaldemokratų pasipylė pareiškimų dėl galimo Operatyvinės veiklos įstatymo, Valstybės paslapčių įstatymo pažeidimo. Svarbiausia - prokuratūra buvo spiriama tirti, ar teisėti asmenų telefono pokalbiai, kur fiksuojamas prezidento balsas. O juk ši operatyviniu būdu gauta medžiaga - vienas pagrindinių įkalčių. Beje, dėl šių įkalčių teisėtumo pirmasis kreipėsi A.Drakšas, tik po to pasipylė kiti reikalavimai. Šis smūgis pirmiausia buvo nukreiptas į VSD. Nepavykus prokuratūros įtraukti į beverčius ginčus, puolimas nukreipiamas į Seimo pirmininką Artūrą Paulauską. Prokuratūra užpilama prašymais pradėti ikiteisminį tyrimą dėl galimo kyšio Artūrai Zuokui. Pateiktų dokumentų kopijų falsifikavimas išvelgiamas plika akimi, bet įdomiausia tai, jog kai kurios kopijos spaudoje naudotos prieš gerus aštuonerius metus. Tik kaip iliustracijos aprašant visai kitas istorijas. Po nesėkmingos atakos bandant sukompromituoti A.Paulauską prokuratūrą pasiekia V.Šustausko prašymas dėl VSD su prieš dešimtmetį policijos pareigūno surinkta informacija. Joje minimų pareigūnų pavardės tikros, tačiau faktai pramanyti. R.Pavilionis nuėjo kur kas toliau: jo atsiųstoje medžiagoje minimi saugumo centrinio, teritorinių padalinių vadovai, atseit sudarantys nusikalstamą susivienijimą, organizuotą grupę, kuri plauna pinigus, užsiima kontrabanda, dengia ją, palaiko ryšius su nusikalstamomis grupuotėmis... Prie šių Seimo narių prisideda ir R.Pakso patarėjas R.Senovaitis, atsiuntęs prašymą ištirti saugumo veiklą, vėl spaudžiama ištirti slaptų dokumentų paviešinimo aplinkybes. Su šiais procesais sutapo ir slaptos medžiagos iš VSD Alytaus padalinio pagrobimas.

- „Ekstros“ šaltinių teigimu, Alytaus istorijoje buvęs saugumietis A.Sereika prieš savo valią apšovė Prezidentūros komandą. Mat jis pats su byla buvo tesusipažinęs vos du kartus - vasarą ir paskutinėmis spalio dienomis ir todėl negalėjo žinoti visos joje esančios informacijos subtilybių...

- Šio fakto nekomentuosiu, bet teisybės čia yra. Alytiškėje operatyvinėje medžiagoje galima rasti politinio atspalvio faktų, tačiau jie liečia ne socialliberalus, kaip iš pat pradžių bandyta įteigti. Alytaus istorijoje vėlgi galima išvelgti seną norą nutraukti atliekamus ikiteisminius tyrimus, tik čia greičiausia tikėtasi, jog tam pasitarnaus galimai išsigąsiantys politikai, kaltinami neva neteisėtu „Alitos“ privatizavimu.

- Sektina išvada, jog būdamas prezidentas, R.Paksas trukdė ikiteisminiam tyrimui?

- Faktiškai iki šios dienos taip.

- Kokie galėjo būti tokio trukdymo padariniai?
- Po pusės metų įtariamasis gali skųstis teisėjui dėl užsitęsusio tyrimo. Gegužę J.Borisovas turėtų galimybę skųstis. Teismas gali nutraukti tyrimą, gali atmesti skundą. Prokuratūra gali būti įpareigota tyrimą baigti per tam tikrą laiką. Kitaip sakant, yra galimybė sužlugdyti bylą. Šiandien turime tam tikrų sunkumų - J.Borisovas naudojasi savo teise ir neduoda parodymų.
- Viena bylų, kuri greičiausiai pasieks teismą, siejama su R.Pakso aplinka - dėl „Šiaulių plento“ ir „Žemaitijos kelių“. Tyrimas pradėtas tik dėl piktnaudžiavimo tarnybine padėtimi. Ar dingęs akivaizdus turto prievartavimo epizodas - ne prokuratūros reveransas R.Paksui?
- Nereikia skubėti. Tyrimas šia linkme " vyksta.
- Galima daryti išvadą, jog Prezidentūros aplinka vienu kartu tiesiogiai, kitu - netiesiogiai, bet bandė daryti poveikį Generalinei prokuratūrai. Antra vertus, tam tikrais veiksmais mėginta nukreipti prokuratūros tyrimą kita linkme. O kokį nors tiesioginį spaudimą ar jautė prokurorai, bendravę su Prezidentūros aplinka?
- Vengimą duoti parodymus galima įvardyti kaip savotišką spaudimą. Buvo ir telefono skambučių. Nebuvo tai tiesioginiai prašymai, paprasčiausiai subtilios užuominos. Buvo žodinių pasakymų, jog būtų gerai, kad bylos teismo nepasiektų. Per tarpininkus pirmąkart paveikti prašant nutraukti ikiteisminį tyrimą bandyta dar gruodžio viduryje. Iš patirties galiu pasakyti, jog su bylos tyrėjais niekas nekalba, ieško užnugario aukščiau. Eilinis prokuroras yra nulis.
- Ar toks atviravimas negali būti suprastas kaip patvirtinantis pastaruoju metu vyraujančią visuomenės nuomonę: Generalinė prokuratūra skilusi į dvi dalis: Organizuotų nusikaltimų tyrimo departamentą ir kišeninę, viešai bandžiusią paremti R.Paksą?
- Aštraus skilimo nėra. Iš patirties žinau, jog reikia laikytis klasikinio sprendimo - bus taip, kaip nuspręs ikiteisminio tyrimo prokuroras, o ne jo viršininkas. Beje, tiriama nusikaltimai nėra šiurkštūs, tačiau įdomūs Prezidentūros skandalo fone. Todėl tai neeiliniai nusikaltimai. Ne kiekvienas neteisėtas veiksmas telpa į Baudžiamojo kodekso straipsnius, tačiau gana daug pasako apie Prezidentūroje ir šalia jos buvusius asmenis.
- Vadinasi, prokuratūros tyrimai nemažai prisidėjo ir talkinant Seimo komisijoms?
- Mes nesiorientavome į šį parlamentinį procesą, tačiau neatsisakėme suteikti informacijos. Nemanau, kad šis skandalas – politinis procesas. Mano supratimu, tai valstybinis procesas. Ir valstybei buvo privalu sužinoti, kas, kaip ir kodėl pasielgė neteisėtai. Nesvarbu, kad asmens ir jo aplinkos veiksmai ir neužtraukia baudžiamosios atsakomybės.

2004 04 13

Ekstra